

Vierde interimrapport-commissie modernisering leerplan klassieke talen

EXPERIMENT MET EEN MONDELING EXAMEN LATIJN EN/OF GRIEKS OVER
GELEZEN STOF.

1. Volgens de thans vigerende regeling van de eindexamens gymnasium (K.B. d.d. 17 mei 1962, laatstelijk gewijzigd op 7 november 1967) worden voor Grieks en Latijn aan de kandidaten teksten voorgelegd waarvan met zekerheid mag worden aangenomen dat zij ze niet eerder hebben gezien.

Op grond van verschillende motieven (onbevredigdheid met de traditionele gang van zaken; noodzaak van voorbereiding op de door de w.v.o. gewijzigde situatie) is enkele jaren terug door een aantal docenten-classici de vraag gesteld of het niet wenselijk was, een proef te nemen met een mondeling examen over teksten die in de klas waren behandeld. Daarop is aan 19 scholen (12 gymnasia, 7 gymnasiale afdelingen van lycea) op grond van artikel 25a van genoemd K.B. toestemming verleend om een dergelijk experiment te ondernemen, deels bij de examens in 1968, deels voor het eerst in 1969. De begeleiding van deze experimenten berustte aanvankelijk bij drs. Chr. Kok, behoort echter sinds 1967 tevens tot de officiële opdracht van de toen ingestelde commissie modernisering leerplan klassieke talen. De commissie heeft dan ook – na overleg ten Departemente op 17 september 1968 – contact gezocht met de bij de experimenten betrokken classici. Zij heeft hun in drie achtereenvolgende vergaderingen (resp. op 4-11-'68, 18-11-'68 en 2-12-'68) een aantal vragen voorgelegd en zo getracht, zich een beeld te vormen van opzet, verloop en resultaten der experimenten. Ter verzekering van een goede coördinatie heeft zij de heer Kok gevraagd, deze gesprekken bij te wonen.

2. De genoemde experimenten zijn ondernomen, toen over de examenprogramma's zoals die m.i.v. 1974 zullen zijn, nog in het geheel niets bekend was. Sindsdien heeft de commissie evenwel op 11 juni 1968 haar advies inzake het nieuwe examenprogramma bij de Staatssecretaris van Onderwijs en Wetenschappen ingediend. Dit advies is in september 1968 als concept-eindexamenprogramma door de Staatssecretaris aan de scholen toegezonden, en is met bijbehorende motivering en toelichting in oktober 1968 gepubliceerd in het vaktijdschrift der Nederlandse classici.

Het door de commissie voorgestelde examenprogramma bevat, naast een de

kandidaten onbekende schriftelijke opgave, een mondeling examen over gelezen stof, waarin niet meer zoals voorheen de vertaling van een tekst in het centrum staat, maar de verklaring ervan – zulks in overeenstemming met de wens van zeer vele classici en met de w.v.o., die niet spreekt van Latijnse en Griekse taal, maar van taal en letterkunde. Om het onderwijs in de nabije toekomst de nodige richting te kunnen geven heeft de commissie dit voorstel gedaan zonder de resultaten van de genoemde experimenten af te wachten. Het spreekt echter vanzelf dat zij deze experimenten nauwlettend volgt om te zien of haar voorstellen als geheel kunnen worden gerealiseerd, dan wel op detailpunten wijziging behoeven.

Een geheel volgens de voorstellen van de commissie ingericht examen zal voor het eerst in 1971 worden afgenomen op drie scholen (Osdorper Scholengemeenschap, Amsterdam; St. Janscollege, den Haag; Diocesaan college Leeuwenhorst, Noordwijkerhout). In 1972 worden hieraan 4 scholen toegevoegd (Rijksscholengemeenschap, Drachten; Rijksscholengemeenschap Heerenveen; Chr. Lyceum Populierstraat, den Haag; Marnix Gymnasium, Rotterdam), in 1973 bovendien nog 2 scholen (Gem. Lyceum, Winschoten; Huize Katwijk de Breul, Zeist). Ook met deze scholen heeft de commissie contact.

3. Alvorens over te gaan tot een bespreking van de experimenten zelf wenst de commissie te wijzen op de volgende punten:

a. Het is de vraag of bij de voorbereiding op een schriftelijk examen, dat de taalbeheersing der leerlingen onderzoekt, en een mondeling examen waarin de verklaring van gelezen teksten centraal staat, een geschikt evenwicht tussen het een en het ander kan worden gevonden.

Enerzijds mag de verlegging van het accent van vertaling naar verklaring de gewenste taalbeheersing niet zó nadelig beïnvloeden dat het onderwijs zijn zin dreigt te verliezen, anderzijds mag de voorbereiding op het schriftelijk examen, dat de taalbeheersing der kandidaten onderzoekt, niet zóveel tijd en energie in beslag nemen dat de essentiële lectuur daaronder lijdt.

Een goede evaluatie van de experimenten op dit cruciale punt wordt helaas bemoeilijkt doordat de onder 1 genoemde 19 scholen het onderwijs in V en VI nog kunnen baseren op relatief zeer grote, veelal aan taalbeheersing gewijde, aantallen uren in de klassen II t/m IV, waar immers les is gegeven volgens de oude uren tabellen.

Op de onder 2 genoemde scholen worden weliswaar de nieuwe tabellen gevolgd, maar men is daar nog pas gevorderd tot het vierde leerjaar. De wederzijdse beïnvloeding van begindidactiek en uiteindelijke lectuur kan thans dus niet of nauwelijks voldoende worden onderzocht.

b. Op een aantal van de experimenterende scholen nemen alleen B-leer-

lingen aan het experiment deel. Zij hebben thans uitsluitend een mondeling examen af te leggen, zullen echter in de toekomst zowel schriftelijk (taalbeheersing, vertaalvaardigheid) als mondeling (tekstverklaring in ruime zin) worden geëxamineerd. Het is dus ten enenmale onmogelijk om uit deze B-experimenten conclusies te trekken ten aanzien van de onder *a* genoemde problematiek.

c. De voorstellen van de commissie waren tot september 1968 onbekend. Voor zover deze voorstellen nieuwe elementen bevatten, zijn die derhalve door de scholen die reeds in 1968 aan een examen over gelezen stof toe waren, niet of alleen toevallig verwerkt.

d. De docenten die aan de experimenten hebben deelgenomen, deden dit veelal op eigen verzoek. Aangenomen mag dus worden dat zij zich met enthousiasme op de problemen hebben geworpen, zulks temeer omdat een en ander de niet steeds boeiende routine doorbrak. Het examenprogramma zal echter ook door minder enthousiaste docenten moeten worden gehanteerd en bestand moeten zijn tegen routine: wat nú in relatief gunstige omstandigheden zonder moeite lijkt te lukken, kan wanneer het normaal zal zijn geworden wel degelijk onvermoede bezwaren opleveren.

e. Het risico, dat onrecht wordt gedaan aan de kandidaten die op andere scholen nog op de oude wijze worden geëxamineerd, kan de experimenterende docenten ertoe brengen, aan hun leerlingen zowel de traditionele als de nieuwe eisen te stellen. Waar dit geschiedt heeft het op de resultaten van de experimenten een nadelige en vertroebelende invloed. Het ware dan ook in de toekomst te vermijden.

f. Het snelle tempo waarin de dingen zich hebben ontwikkeld, is er de oorzaak van, dat de docenten nog niet of nauwelijks beschikken over tekstuittgaven, leerboeken en ander materiaal dat aan de nieuwe opzet is aangepast. De voorbereiding van het onderwijs kost daardoor buitensporig veel tijd, zodat de kritische bestudering van andere problemen te kort dreigt te komen. Naar het oordeel van de commissie verdienen daarom door de experimenterende docenten ingediende aanvragen om research-uren positief te worden beantwoord.

Het zijn vooral deze punten die de commissie aanleiding geven tot de constatering dat, zou de nieuwe examenopzet in deze jaren slagen, dit allerminst betekent dat nu ook alle ermee samenhangende problemen zijn opgelost. De ontwikkeling zal nog gedurende een aantal jaren nauwlettend moeten worden gevolgd.

4. Aan het experiment werd deelgenomen door 19 scholen, te weten:

Alkmaar: R.K. Lyceum, Chr. Lyceum, Murmellius Gymnasium; Amers-

foort: J. van Oldenbarnevelt Gymnasium; Amsterdam: St. Ignatiuscollege, Barlaeus Gymnasium, Spinoza Lyceum; Arnhem: Stedelijk Gymnasium; Baarn: Baarnsch Lyceum; Breda: Stedelijk Gymnasium; Deurne: Gymnasium St. Willibrord; Emmen: Gemeentelijk Lyceum; Groningen: Praedinius Gymnasium; den Haag: Gymnasium Haganum; Hilversum: Gemeentelijk Gymnasium, R.K. Lyceum; Oegstgeest: Rijnlands Lyceum; Roermond: Bisschoppelijk College; Utrecht: Stedelijk Gymnasium.

5. Het experiment werd ondernomen:

voor Grieks en Latijn met A- en B-kandidaten	op 7 scholen
voor Grieks met A- en B-kandidaten	op 4 scholen
voor Grieks en Latijn met B-kandidaten	op 4 scholen
voor Grieks met B-kandidaten	op 1 school
voor Latijn met B-kandidaten	op 1 school

De commissie is van mening dat waar dit nog niet het geval is en de geboekte resultaten aan behoorlijke eisen voldoen, het experiment zo spoedig mogelijk moet worden ondernomen met de A-kandidaten in beide klassieke talen. Alleen kan dan vóór 1974 met de door de commissie voorgestelde examenopzet voldoende ervaring worden opgedaan. Met B-leerlingen kan onder het vigerende examenreglement het door de commissie voorgestelde examenprogramma niet worden gerealiseerd, daar dit zou impliceren dat zij i.p.v. in twee klassieke talen in Latijn of Grieks zouden worden geëxamineerd. Hun deelname aan het experiment is daarom minder essentieel. De onder 2 genoemde scholen zullen hier een belangrijke bijdrage kunnen leveren.

6. In de meeste gevallen had het examen betrekking op traditionele examenschrijvers. Op enkele scholen heeft men de gelezen teksten gekozen rondom een bepaald thema (zgn. thematische lectuur), bv. 'de overgang van republiek naar keizertijd in Rome', 'de Griekse mens en zijn goden', 'de Griekse tragedie'. Men koos in deze laatste gevallen de teksten zelf en liet die voor de leerlingen vermenigvuldigen, of hield zich aan een bestaande bloemlezing.

Vermelding verdient de hier en daar gehoorde klacht dat thematische lectuur dreigt te leiden tot versnippering. Als men een bepaald thema met relatief veel korte tekstfragmenten illustreert, komt men aan een intensiever contact met deze teksten en hun auteurs te weinig toe. Bovendien worden dan aan de leerlingen, die zich voortdurend van het ene idioom in het andere moeten verplaatsen zonder zich ooit ergens thuis te leren voelen, te hoge eisen gesteld. Het lijkt de commissie dan ook wenselijk dat wie thematisch leest dit zoveel mogelijk doet aan de hand van afgeronde teksten. Bovendien mag niet

worden vergeten, dat men door een wat langduriger kennismaking met één auteur effecten boekt, die bepaald niet mogen verwaarloosd of onderschat.

7. De omvang van het pensum was zeer verschillend. Afgezien van praktische problemen die alleen in deze overgangsjaren bestaan en hier dus buiten beschouwing gelaten worden, lijkt de omvang van het pensum vooral te worden beïnvloed door de aard van de eisen die men t.z.t. aan de kandidaten denkt te stellen.

Sommige docenten stellen zich – naar het oordeel van de commissie ten onrechte – op het standpunt dat de vervanging van een ongeziene door een reeds bekende tekst een grote vereenvoudiging zou betekenen, zodat nu dan ook van de kandidaat moet worden geëist dat hij de vertaling van een omvangrijk pensum zeer precies paraat heeft. Anderen besteden zóveel aandacht aan de interpretatie van de teksten tegen hun culturele achtergronden, dat zij menen met een gering pensum te moeten volstaan om dan tijdens het examen zeer hoge eisen te kunnen stellen aan tekstbegrip, kennis van achtergronden, historische feiten enz.

Het heeft geen zin, de concrete aantallen verzen en pagina's aan een nader onderzoek te onderwerpen: de omstandigheden waaronder is gewerkt lopen daarvoor te zeer uiteen en wijken bovendien te zeer af van de te verwachten toestand om conclusies voor de toekomst te rechtvaardigen.

Daarbij komt dat de docenten niet steeds rekening hebben gehouden met het feit, dat het pensum in de toekomst niet alleen zal moeten garanderen dat kwantitatief voldoende is gelezen en dat het examen niet over ál te weinig stof handelt, maar ook dat de lectuur gevarieerd genoeg is geweest.

Op dit moment ziet de commissie in de opgedane ervaringen geen reden om haar voorstellen op dit punt (100 pagina's voor drie-vierde naar genre bepaald) te wijzigen. Zij acht het echter met de experimenterende docenten zeer wel mogelijk dat de toekomst anders leert.

8. In het algemeen was het pensum samengesteld uit in de klassen V en VI gelezen teksten. Wie ten onrechte op zeer nauwkeurig memoriseren van het gelezene staat, zal op problemen stuiten wanneer hij in V behandelde teksten in het pensum opneemt: de lectuur daarvan vond lang geleden plaats, zodat herhalen nodig wordt en tijd vereist, die men beter aan andere dingen besteedt.

9. Het antwoord op de vraag of het pensum geheel identiek was met de in V en/of VI gelezen stof, hangt uiteraard samen met de omvang ervan. Een klein pensum zal een selectie zijn uit het gelezene, een zeer groot pensum zal alle gelezen teksten omvatten.

Het lijkt om verschillende redenen (variatie per groep van leerlingen; in gecombineerde klassen verschillende pensa voor A- en B-leerlingen mogelijk; eventuele zeer moeilijke teksten kunnen buiten het pensum vallen) wenselijk, de omvang van het pensum zo te kiezen dat het totaal der in V en VI gelezen stof groter kan zijn dan de tenslotte in het pensum opgenomen stof.

10. De vaststelling van het pensum geschiedde in het algemeen door de leraar-examinator in overleg met de gecommiteerde. De kandidaten hadden op de samenstelling ervan geen rechtstreekse invloed. Wel werd door sommige docenten rekening gehouden met bepaalde belangstellingen van de kandidaten. De commissie is van mening dat tegen dit laatste geen bezwaar bestaat: met name het gedeelte van het pensum (een-kwart) dat in haar voorstel niet naar genre is vastgelegd, biedt gelegenheid tot differentiatie. De commissie ziet dan ook geen reden om op dit punt haar voorstellen te wijzigen. Overleg met de gecommiteerde over de samenstelling van het pensum acht zij in dit experimentele stadium nodig. De commissie constateert voorts, dat het gewenst is, de mogelijkheid van differentiatie open te laten met het oog op doubleurs en van elders gekomen leerlingen, voor wie geen aparte regeling behoeft te worden geschapen.

11. De vraag op welke datum het pensum aan de leerlingen bekend moet worden gemaakt, is op verschillende scholen zeer verschillend beantwoord. Ook de commissie heeft in haar voorstel (in de loop van het laatste leerjaar, uiterlijk twee maanden vóór het schriftelijk examen) met opzet voorlopig een zekere speling gelaten

De keuze van het moment wordt opnieuw beïnvloed door de vraag in hoeverre men eist dat de leerlingen het pensum paraat hebben. Wanneer men er van uitgaat dat de door intensieve deelname aan het onderwijs verworven vertrouwdheid met de teksten voldoende moet zijn, kan men het pensum wellicht zéér kort vóór het examen bekend maken. Wil men daarentegen vergen dat de kandidaat alles nauwkeurig memoriseert, dan zal men hem tijd moeten geven voor herhaling, en daaraan zelfs een deel van het onderwijs moeten besteden. Dit alles overwegende is de commissie voorlopig tot de indruk gekomen dat een zo laat mogelijke bekendmaking van het pensum wellicht de voorkeur verdient. Zij meent dat het normale onderwijs, ongehinderd door het examen, zo lang mogelijk moet kunnen voortgaan en acht een vruchtbaar examen zeer wel mogelijk zonder dat de kandidaat alle tot het pensum behorende teksten kort voor het examen nog eens grondig heeft gerepeteerd. Wanneer de lectuur zorgvuldig is behandeld en onder leiding van de docent telkens na afronding van een zeker geheel op de gebruikelijke wijze is gerepeteerd, zal de kandidaat

met de hem tijdens het examen voorgelegde tekst kunnen doen wat van hem wordt verwacht. Hoogstens zal hij kort voor het examen de bij de lectuur gemaakte aantekeningen nog eens moeten inzien, maar overigens zal hij vergaand kunnen vertrouwen op wat hem van de behandeling in de klas is bijgebleven, om te kunnen tonen dat de lectuur vrucht heeft gedragen.

In elk geval meent de commissie dat overdreven vertaaldressuur moet worden vermeden en zo veel mogelijk verhinderd.

Omdat bij het overleg met de experimenterende docenten op dit punt nog veel onzekerheid bleek te bestaan, heeft de commissie gemeend hen te moeten verzoeken, vooralsnog het pensum bekend te maken op de datum die hun voorkeur heeft. De aldus opgedane ervaringen kunnen t.z.t. uitgangspunt zijn voor een definitieve standpuntbepaling.

12. Het examen

De lengte van de aan de kandidaten voorgelegde teksten varieerde van 25 tot 50 regels of verzen. De aan het examen bestede tijd varieerde van 20 tot 30 minuten. Bij de opgave werden soms aan de kandidaat reeds enkele schriftelijke vragen verstrekt, terwijl men hem bij bijzondere moeilijkheden in de opgave hielp door het verstrekken van enkele aantekeningen. Sommige examinatoren lieten de kandidaat de gehele tekst vertalen, om daarna pas vragen te stellen over interpretatie, achtergronden enz., anderen achtten vertaling niet steeds noodzakelijk.

De commissie is tot de slotsom gekomen dat de opgave niet buitensporig lang mag zijn (zij acht bv. 50 regels van een moeilijke tekst bepaald teveel). Belangrijk is, dat de tekst een geheel vormt en voldoende aanknopingspunten biedt voor het stellen van vragen over vorm, betekenis, inhoud, achtergronden, plaats in een groter geheel enz.

De commissie meent dat de door haar voorgestelde schriftelijke vragen bij de opgave moeten worden gehandhaafd. De kandidaat kan daarin bij het voorbereiden van het examen steun vinden voor het bepalen van zijn gedachten, en aan het examen is zo op een natuurlijke en efficiënte wijze een zekere richting gegeven.

Vertaling van de gehele opgave behoeft naar de mening van de commissie niet te worden geëist. De examinerator die een kandidaat vraagt, de inhoud van de tekst samen te vatten en naar aanleiding daarvan een enkele passage in het Nederlands weer te geven, krijgt zowel voldoende inzicht in de mate van tekstbegrip als aanknopingspunten voor het stellen van verdere vragen. In elk geval zal men zich er op moeten instellen, dat toetsing van vertaalvaardigheid niet de bedoeling is van het mondeling examen. Wie met een tekst niets weet aan te vangen, zal meestal een onvoldoende cijfer behalen, maar dit wil bepaald

niet zeggen dat wie redelijk vertaalt ipso facto reeds aan de eisen voldoet. De commissie acht het door haar voorgestelde mondeling examen alleen zinvol en inspirerend tot een bepaalde wijze van doceren, wanneer aan de woorden 'het verklaren en geheel of gedeeltelijk in het Nederlands weergeven . . .' hun volle inhoud wordt gegeven.

De commissie ziet aanleiding om expliciet te adviseren, de tijdens het examen gestelde vragen zo zakelijk mogelijk te houden. Zij heeft de indruk dat de afgenomen examens hier en daar dreigden te worden tot een min of meer vrijblijvend gesprek tussen examinerator en kandidaat, waardoor het aanleggen van duidelijke normen sterk bemoeilijkt werd. Zij acht vragen als 'wat vind je van . . .?', 'ben je het met de schrijver eens?' enz. gerechtvaardigd mits uit de beantwoording ervan blijken moet, of de kandidaat in de hem voorgelegde tekst voldoende inzicht heeft, of hij zich een mening kan vormen die hij verantwoorden kan. Wanneer alleen blijkt 'dat hij er wel aardig over kan praten', brengen dergelijke vragen een ongewenst element in het examen, en suggereren de kandidaat dat het hebben van een mening aan voldoende kennis van zaken zou kunnen voorafgaan.

Het lijkt de commissie juist, dat aan de kandidaat bij de opgave zo nodig enkele verklarende aantekeningen worden verstrekt. Zij meent dat men van de kandidaten bv. geen kennis moet eisen van woorden of uitdrukkingen die hij slechts éénmaal is tegengekomen. Dit zal ook de rustige voorbereiding op het examen ten goede komen.

13. Er blijkt geen aanleiding te zijn om de door de commissie voorgestelde examenduur van 30 minuten te wijzigen. Vele docenten waren van mening dat 20 minuten te weinig zou zijn, terwijl niemand aan 30 minuten te weinig meende te hebben om tot een verantwoord oordeel te komen. Om zo duidelijk mogelijke gevolgtrekkingen voor de in 1974 te scheppen regeling te verzekeren, acht de commissie het gewenst dat het mondeling examen voor de alpha-leerlingen, te beginnen in 1970, op de experimenterende scholen plaats vindt in één zitting van 30 minuten per taal. De bèta-leerlingen zouden eveneens in één zitting per taal moeten worden geëxamineerd. Een daartoe strekkend verzoek zal de commissie nog afzonderlijk indienen.

14. De docenten van de experimenterende scholen waren het er over eens dat de gecommiteerde bij het mondeling examen onmisbaar was, en stelden contact met hem reeds gedurende de voorbereidingen op het examen in dit stadium op prijs.

Dit laatste hangt uiteraard samen met het experimentele karakter van deze examenvorm: men heeft er behoefte aan, reeds vóór het examen met een des-

kundige te overleggen. De commissie meent dan ook, dat voor de duur van het experiment de docenten *zo vroeg mogelijk* met hun gecommiteerden in contact zouden moeten worden gebracht. Zij meent dat de inspectie op dit punt zal kunnen doen wat nodig is.

Belangrijk met het oog op de verdere toekomst is, dat de docenten menen *ook op de lange duur deze examenvorm zonder gecommiteerden niet te kunnen verwezenlijken*. Zij achten het onjuist, dat de docent de verantwoordelijkheid moet dragen voor de beoordeling van de prestaties der kandidaten n.a.v. teksten die hij zèlf uit en ter na met hen heeft behandeld. Een deskundige derde van buiten de eigen school, die het recht bezit om vragen te stellen, achten zij voor een juiste en onbevooroordeelde waardering onontbeerlijk. Bovendien achten de docenten het risico groot dat van docent tot docent ontoelaatbaar grote verschillen in wijze van tekstbehandeling en gestelde eisen zullen ontstaan, wanneer niet een 'outsider' die ook aan examens op andere scholen heeft deelgenomen, tot een zekere onderlinge overeenstemming bijdraagt, dit te meer omdat het in de praktijk bij deze examenopzet zeer moeilijk blijkt, om de juiste normen te stellen en daaraan vast te houden. Liggen onderwijs en examen in handen van de docent en zijn eigen collega's, dan wordt dit nog moeilijker.

Tenslotte blijken juist de consciëntieuze docenten een zekere contrôle van buitenaf als noodzakelijk te ervaren, en wensden zij het traditionele contact tussen v.w.o. en w.o. te handhaven. De mening van de commissie dat uit de door haar voorgestelde examenopzet de Rijksgecommiteerden niet weg te denken zijn, is door haar contacten met de docenten aanzienlijk versterkt. De mede vanuit het examenprogramma geïnspireerde vernieuwing van het onderwijs in de Griekse en Latijnse taal en letterkunde, zoals de commissie die ziet, staat of valt met het door haar op p. 174 van haar tweede interim-rapport gezegde.

15. De meeste docenten hebben hun leerlingen door middel van gerichte proefwerken op het examen voorbereid. Dit lijkt de commissie normaal. Zoals hierboven gezegd, meent zij dat afgeronde gedeelten van de lectuur aan de leerlingen ter herhaling zouden moeten worden opgegeven. Dit zal de verwerking van de gelezen stof ten goede komen. De aan zulk een gedeelte gewijde proefwerken dient men dan langzamerhand af te stemmen op de wijze waarop men de leerlingen tijdens het examen zal ondervragen. Specifieke training voor het examen, of zelfs dressuur, kan dan geheel achterwege blijven.

16. De meeste docenten verklaarden dat het accent in hun onderwijs in V en VI anders was komen te liggen, en beschouwden de verandering als een duidelijke vooruitgang. Zoals te verwachten is, waren de individuele ver-

schillen overigens aanzienlijk. Sommige docenten voorzagen de leerlingen van stencils waarin allerlei voor de lectuur niet direct relevante gegevens over geschiedenis, cultuur enz. van de oudheid vermeld waren, en verlangden dat de leerlingen die zouden memoriseren.

Anderen richtten hun aandacht meer uitsluitend op de gelezen teksten en op wat hun voor de verklaring daarvan van belang leek. Zonder uitzondering verklaarde men, minder tijd dan vroeger te hebben besteed aan het onderwijs in taalkundige details.

De commissie geeft als haar weloverwogen mening, dat de antieke teksten in het onderwijs de centrale plaats zullen moeten innemen. Het basisonderwijs dient zó te worden ingericht, dat het mogelijk is, de leerlingen in V en VI te leren, een niet al te gecompliceerde tekst in een 'neutraal' idioom met behulp van een woordenboek zelfstandig te vertalen. Alleen dan zal het mogelijk zijn, de in V en VI gelezen teksten zó te presenteren dat de leerlingen ze in hun eigen gedaante kunnen doorzien. Alleen dan ook heeft het zin op deze teksten dieper in te gaan, om de litteraire, historische en culturele interpretatie ervan te ondernemen en de teksten in hun eigen kader te plaatsen. De kennismaking met de antieke cultuur kan zo werkelijk aan de hand van de lectuur plaatsvinden.

In geen geval dient men de leerlingen te confronteren met reeksen van 'weetjes' die met de eigen lectuur in geen enkel verband staan.

Men zal zich moeten beperken tot het doceren van de grote lijnen der antieke cultuurgeschiedenis, zoveel mogelijk uitgaande van teksten die de leerlingen zelf lezen, en alleen dieper op de zaken moeten ingaan, wanneer de gelezen teksten daartoe aanleiding bieden.

17. In het algemeen bleken de leerlingen de nieuwe manier van doceren positief te waarderen. Voor zover dit niet het geval was, lijkt het de commissie niet ondenkbaar, dat de docent de eigen onzekerheid over een breken met een jarenlange traditie ongewild op de leerlingen overdroeg.

18. De bij het examen toegekende cijfers bleken in enkele opzichten enigszins te verschillen van vroeger. Het is uiteraard moeilijk, hier tot nauwkeurige vergelijkingen te komen, maar de indruk lijkt gerechtvaardigd dat:

- a. de cijfers in het algemeen iets hoger uitvielen dan vroeger;
- b. de cijfers in het algemeen iets meer gespreid waren dan vroeger: zowel hogere als lagere cijfers kwamen meer voor dan men gewend was;
- c. plezierige zowel als onplezierige verrassingen minder voorkwamen: met name het verschijnsel dat een redelijk goede leerling tijdens het examen sterk teleurstelt leek minder voor te komen;

d. redelijk begaafde leerlingen, die onvoldoende intensief aan het onderwijs hadden deelgenomen, slechte examenresultaten behaalden.

De meerderheid der docenten verklaarde dat het in het algemeen moeilijker was op de nieuwe manier met zeer matige leerlingen enigszins bevredigende resultaten te bereiken. Enkele docenten deelden deze mening in mindere mate. Met begaafde leerlingen die de lessen met voldoende belangstelling hadden gevolgd waren betere resultaten geboekt. Dit verklaart het boven onder *b* gezegde. Het onder *d* gezegde betekent dat ook de begaafde leerlingen zich gedwongen zagen, hun tijd productief te gebruiken, zulks in tegenstelling tot vroeger toen zij vaak in op de vertaalvaardigheid der zeer middelmatigen gerichte lessen te weinig van hun gading vonden.

19. De docenten zelf waren over de nieuwe procedure meestal tevreden, zij het dat nog allerlei verbeteringen moeten worden aangebracht. Met name het feit dat de leerlingen nu beter dan vroeger leren grotere teksten als geheel te verstaan en te waarderen, achtten zij winst. Wel zeiden de meeste docenten te hebben geconstateerd dat de vertaalvaardigheid der leerlingen achteruit ging, zonder echter het hoe en waarom precies te kunnen aangeven.

20. Ook de gecommiteerden hadden zich meestal in prijzende zin uitgelaten, al waren er onder hen – evenals onder de docenten – die nog te veel aan de oude examineermethoden gebonden waren, vooral wanneer zij pas op het allerlaatste moment in het experiment waren betrokken.

Samenvattend is de commissie van mening dat de resultaten der experimenten zeker rechtvaardigen dat in de door haar voorgestelde richting wordt verder gewerkt. Enkele problemen zullen dan echter in het bijzonder de aandacht moeten krijgen:

a. Er dient zeer nauwkeurig te worden nagegaan, welke feiten uit grammatica en syntaxis en welke woordenkennis precies functioneel is voor een vruchtbaar onderwijs in V en VI zoals de commissie dat heeft voorgesteld. Zoals hierboven sub 3 reeds is gezegd, is dit onderzoek onder de huidige omstandigheden uiterst moeilijk, hetgeen echter niet mag betekenen dat het niet de volle aandacht der docenten krijgt. De experimenterende docenten hebben zich om begrijpelijke redenen eerst en vooral geworpen op de problemen van hun onderwijs in V en VI, maar nu gebleken is, dat deze allerminst onoverkomelijk zijn, is het zaak dat de relatie tussen het onderwijs in V en VI en de didactiek in II t/m IV zo snel mogelijk zo veel mogelijk aandacht krijgt, zulks alleen al omdat in het schooljaar 1969-1970 met het onderwijzen van Latijn (en Grieks) in II zal moeten worden begonnen! De commissie verzoekt de Staatssecretaris van

Onderwijs en Wetenschappen, haar de financiën ter beschikking te stellen om tenminste vier docenten als part-time medewerkers aan te trekken, die de didactische problemen van het beginonderwijs in Grieks en Latijn in studie kunnen nemen en concrete voorstellen doen tot hun oplossing.

b. In het algemeen zijn de experimenterende docenten zich er naar het oordeel van de commissie niet voldoende van bewust geweest dat een gewijzigde inhoud van het examen wijziging van de beoordelingsnormen noodzakelijk maakt. Men is veelal intuïtief te werk gegaan bij het beoordelen van de kandidaten of heeft zijn normen te zeer laten bepalen vanuit de traditionele praktijk (zie boven: 'wie de opgave vertalen kan verdient het cijfer 6').

In de komende jaren zullen zowel docenten als geëngageerden bewust moeten zoeken naar de normen die dienen te worden aangelegd.

c. Er dient bewust te worden onderzocht, hoe de op tekstverklaring enz. gerichte lectuur kan blijven bijdragen tot voldoende taalbeheersing van de leerlingen. Het kan niet de bedoeling zijn dat de voorbereiding op de vereiste schriftelijke vertaling op zichzelf een onevenredig deel van tijd en energie in V en VI in beslag neemt. Nagegaan moet worden in hoeverre het schriftelijk examen bevredigend uitvalt wanneer men de lectuur van zorgvuldig gekozen teksten centraal stelt en de leerlingen alleen incidenteel een 'neutrale' tekst ter schriftelijke vertaling voorlegt.

d. De commissie is van mening dat in principe het aantal van 19 scholen vóór 1971 niet moet worden uitgebreid. Wél meent zij dat in 1971 op een aantal van deze scholen het examen voor de alpha-leerlingen zal moeten worden ingericht volgens de door haar gedane voorstellen: centraal schriftelijk, mondeling over gelezen stof.

Zij acht het onder 2. genoemde aantal te gering om voor 1974 voldoende ervaring op te doen. Bovendien wordt de beoordeling van de op deze scholen geboekte resultaten bemoeilijkt doordat daar veelal de gehele inrichting van het onderwijs experimenteel is.

Na 1971 zou eventueel aan meerdere scholen toestemming kunnen worden verleend tot het afnemen van examens in de zin van het tweede interimrapport van de commissie.

De commissie zal hierover concrete voorstellen doen, en met name aangeven welke scholen van de genoemde 19 in 1971 toestemming zouden kunnen ontvangen voor een compleet examen 'nieuwe stijl'.

Zij meent dat het onderwijs op weloverwogen wijze op de in 1974 ontstaande situatie dient te worden voorbereid.

e. De commissie dringt aan op een spoedige beslissing inzake de regeling der eindexamens. De zin van de thans ondernomen experimenten is dubieus,

zolang onzeker blijft of het examen op de voorgestelde wijze kan worden ingericht. Zulks heeft zijn zeer nadelige terugslag ook op het onderwijs in II in 1969-1970: men weet nog altijd niet waarheen men moet werken. Zou de beslissing onverhoopt in de zin van het 'schoolonderzoek' uitvallen, dan zal de commissie geruime tijd nodig hebben om te onderzoeken, welke nieuwe voorstellen zij meent te kunnen doen, en dat zou ernstige stagnatie veroorzaken.